

СПРИЯННЯ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ЗАСОБАМИ АРТ-ТЕРАПІЇ

*Шевченко Світлана, кандидат психологічних наук, доцент
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького (Україна)*

SUPPORTING THE ADAPTATION OF CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS WITH THE MEANS OF ART THERAPY

*Svitlana Shevchenko, candidate of psychological sciences, associate professor
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University (Ukraine)*

Анотація. В роботі представлено аналіз наукових підходів до проблеми адаптації дітей з особливими освітніми потребами. Сфокусовано увагу на сприянні адаптаційному процесу через залучення дітей до різноманітних арт-терапевтичних занять.

Ключові слова: арт-терапія, адаптація, адаптаційний потенціал, діти з особливими освітніми потребами.

Abstract. The work presents an analysis of scientific approaches to the problem of adaptation of children with special educational needs. Attention is focused on facilitating the adaptation process through the involvement of children in various art therapy classes.

Keywords: art therapy, adaptation, adaptation potential, children with special educational needs.

У сучасному суспільстві відбуваються інтенсивні соціальні, економічні, політичні, духовні перетворення, що супроводжуються кризами, актуальність питань, пов'язаних з дослідженням адаптаційних ресурсів особистості займають важливе місце в освітньому просторі. Процес адаптації супроводжується переорієнтацією освітнього середовища, яке висуває високі вимоги до дитини з особливими освітніми потребами тому, що саме від неї залежить яким буде

майбутнє, якими темпами буде відбуватися прогрес суспільства та розвиток людства в цілому.

Проблема адаптації дітей з ООП – це важлива загальнонаукова проблема, дослідження якої в даний час здійснюється ізольовано на соціально-психологічному, індивідуально-психологічному та психофізіологічному рівнях. Необхідно вивчення цієї проблеми не тільки на кожному рівні окремо, але і як єдине ціле. Незважаючи на велику кількість робіт з проблеми адаптації, не всі аспекти цього складного явища, зумовлені специфікою сучасного соціального життя, достатньо вивчені.

Поняття «адаптація» (від піздньолатинського *adaptation* - пристосування) було вперше введене в науковий побут німецьким фізіологом Х. Аубертом у другій половині XIX століття для позначення пристосовності (звикання) органів почуттів до умов, що змінюються, зовнішнього середовища. Одержавши досить широке поширення у фізіології, поняття адаптації стало поширюватися й на інші області біології, залишаючись, проте, науковим поняттям. Тільки із середини XX століття термін «адаптація» став використовуватися медициною, кібернетикою, психологією, іншими науками й придбав до теперішнього часу загальнонаукове значення [5, с.25].

Професор А.Г. Маклаков ввів поняття, що характеризує адаптаційні здатності людини, назвавши його особистісним адаптаційним потенціалом. Особистісний адаптаційний потенціал (як інтегральна характеристика психічного розвитку) – це взаємопов'язані між собою психологічні особливості особистості, що визначають успішність адаптації та ймовірність збереження професійного здоров'я [1, с.50]. Характеристику особистісного адаптаційного потенціалу можна отримати, оцінивши рівень поведінкової регуляції (ПР), комунікативний потенціал (КП) і рівень моральної нормативності (МН).

Медведєв В.І. описує три групи факторів (детермінантів) адаптаційного процесу, що перебувають у тісному взаємозв'язку між собою. На його думку, на людину діє комплекс як природних адаптогенних факторів, так і соціальних, обумовлених типом виконуваної діяльності й соціальними завданнями. Третьою

групою факторів є внутрішні умови виконання діяльності, тобто стан процесів, що забезпечують адаптацію[5, с.22].

Поряд з цим, одним з найважливіших аспектів адаптації є мотиваційно-особистісний, що пов'язаний з формуванням позитивних навчальних мотивів. Мотиви є необхідною умовою успішного виконання різних видів діяльності й особливо велике значення мають у навчальній діяльності. Важливе значення для дітей з ООП мають мотиви в навчальній діяльності. Суттєву роль у діяльності людини відіграють усвідомлені мотиви [1, с.119].

На нашу думку, сприяти адаптації дітей, що мають особливості розвитку найбільш природньо та екологічно можливо через залучення дітей до різних арт-терапевтичних занять. Проблему арт-терапії і її психотерапевтичного впливу досліджували як вітчизняні, так й зарубіжні науковці, зокрема: Дж. Аллан, М. Бетенські, С. Вільтшіре, Д. Вуд, Р. Гудман, Т. Делі, Дж. Дубовський, К. Еванс, Д. Енлі, Е. Кейн, К. Кейз, А. Копитін, Е. Крамер, В. Ловенфельд, Л. Маркус, Д. Мерфі, М. Наумбург, О. Нікологорська, Л. Пардоу, О. Постальчук, Д. Пейслі, Ф. Прокоф'єв, й Л. Селфі і ін. [4].

Так само треба згадати про М. Наумбург, котра стала однією з перших займатися терапією мистецтвом в Сполучених Штатах. Вона обстежувала дітей, що мають поведінкові проблеми, й пізніше розробила кілька навчальних програм з терапії мистецтвом психодинамічної орієнтації. У своїй роботі Наумбург спиралася на ідею Фрейда про те, що первинні думки й переживання, що виникають в підсвідомості, найчастіше виражаються в формі образів й символів, а не вербально [7, с. 22].

На сьогоднішній день існує чимало сфер, де застосовують арт-терапію, а її вивченням займаються як психологи, психотерапевти, так й педагоги і працівники соціальної сфери. У рамках нашого дослідження заслуговує на увагу праця К. Уелсбі [6, с. 160-181], де охарактеризовано досвід роботи Лондонської школи задля дівчаток. За словами автора, арт-терапевтична робота у школі надає змогу підвищити значимість проблеми психічного здоров'я учнів й сприяє кращому розумінню їх потреб педагогами. У міру вдосконалення форм арт-

терапевтичної роботи у школі в фахівців з'явилася можливість надавати учням допомогу на різних етапах розвитку в них тих або інших емоційних й поведінкових порушень. Це призвело до того, що з плином часу помітно скоротилося число дівчаток старшого віку, що потребують психотерапевтичної допомоги, а так само кількість учнів, що виключаються із школи [6, с. 161].

Аналізуючи дану роботу, ми в власну чергу дійшли висновку про те, що арт-терапія може бути використана у системі загальної освіти й виступати у якості ефективного засобу допомоги невстигаючим і дітям, що опинилися у складних життєвих обставинах.

Д. Енлі розробив спеціальну програму експресивної психотерапії засобами мистецтва задля покращення процесу соціалізації та адаптації дітей, отже що погоджується з потребою структурування занять і їх поділу на три етапи: 1) вільна гра з використанням набору образотворчих матеріалів, діяльність дітей при даному не організовується; 2) «дружнє коло» – діти розташовуються по колу і розповідають про власні враження, події минулого тижня; 3) період експресивної діяльності – ведучий спонукає дітей до художнього відображення змісту тем, що обговорювалися на етапі «дружнього кола». За твердженням Д. Енлі, діти не можуть самостійно регулювати свою поведінку, адже в процесі комунікації можуть виникати суперечки чи конфліктність. «Агресивна або імпульсивна поведінка, що пов'язана з гіперактивністю і соціальною тривожністю, завдяки творчій діяльності може бути переорієнтована на інше русло й набути позитивного змісту задля формування нових знань, умінь і навичок, досвіду соціально конструктивної поведінки» [3].

Треба зазначити, що у Україну арт-терапія прийшла недавно й переживає період становлення. Найбільш розвинуті такі напрямки арт-терапії як ізотерапія і танцювально-руховий підхід. В Україні, порівняно з Західною Європою і Америкою, арт-терапією більш цікавляться не лікарі, а педагоги і психологи-практики [2].

Таким чином, базовим завданням цих видів діяльності є звільнення дитини від негативних станів і переживань через катарсис, зняття нервово-психічної

напруги, врегулювання психосоматичних процесів, моделювання позитивного психоемоційного стану, забезпечення корекції порушень спілкування, формування адекватної міжособистісної поведінки, що безпосередньо впливає на самооцінку.

Список використаних джерел:

1. Алексєєва Т.В. Соціально-психологічні аспекти адаптації: монографія / Т.В. Алексєєва. – Донецьк: Вебер, 2008. – 230 с.
2. Артюхіна Н. Корекція емоційних станів в дівчаток в молодшому шкільному віці (арт-терапевтичний підхід). Наука й освіта. 2009. № 4. С. 3-6.
3. Вознесенська О. Л. Арт-терапія у роботі практичного психолога: використання арт-технологій у освіті. К. : Шк світ, 2007. 120 с.
4. Вознесенська О. Особливості арт-терапії як методу. Психолог. 2005. № 39. С. 15 - 23.
5. Кокун О.М. Оптимізація адаптаційних можливостей людини: психофізіологічний аспект забезпечення діяльності : монографія / О.М. Кокун. – К.: Міленіум, 2004. – 265 с.
6. Підлипна Л. В. Психотерапія мистецтвом. Психологічна газета. 2008. № 5. С. 10-32.
7. Хіля А. В. АРТ-терапія в системі засобів виховання ціннісного ставлення до життя в дітей і молоді з функціональними обмеженнями: метод. матеріали. Вінниця : Нілан, 2017 . Ч. 1.